

10.10.2023

Dnro TAS/332/2023

Rajavartiolaitos
Rajavartiolaitoksen päällikkö, kenraaliluutnantti Pasi Kostamovaara
rajavartiolaitos@raja.fi

Pääesikunta
Henkilöstöpäällikkö, kenraalimajuri Rami Saari
kirjaamo.pe@mil.fi
rami.saari@mil.fi

Yleisen palvelusohjesäännön sukupuolittuneet ulkonäkövaatimukset

Tasa-arvovaltuutetulta pyydetään säännöllisesti näkemystä miesten ulkonäköä, muun muassa hiusten pituutta sekä parran ja viiksien sallimista, koskeviin säännöksiin asepalveluksessa ja sotilasviroissa. Rajavartiolaitoksen ja Puolustusvoimien sotilasviroissa työskentelevien miesten ulkonäköön liittyvä ohjeistus eroaa naisia koskevista säännöksistä.

Tasa-arvovaltuutettu näkee tärkeänä asian arvioimisen uudelleen säännöllisin väliajoin yhteiskunnan kehittyessä. Tasa-arvovaltuutettu on siksi päättänyt omasta aloitteestaan ottaa asian selvittääkseen.

Yleinen palvelusohjesääntö

Vuonna 2017 julkaistu Yleinen palvelusohjesääntö sisältää säännöksiä muun ohella sotilaan ulkoasusta.

Yleisen palvelusohjesäännön kohdan 90 mukaan miesten hiusten on oltava lyhyiksi ja siistiksi leikatut sekä kammatut. Parta ja viikset on kielletty ja kasvojen alueen on oltava sileäksi ajeltu. Pulisonkien alaraja ei saa ulottua korvakäytävän yläreunan alapuolelle. Sotilasta ei voida käskää ajattamaan siilitukkaa tai päätään kokonaan kaljuksi. Kaikki erikoismallit, kuten ”irokeesi” ja kaikenlaiset hiuskuviot tai muuten huomiota herättävät hiusmallit ja leikkaukset ovat kiellettyjä epäsovivina.

Yleisen palvelusohjesäännön kohta 91 koskee naisten hiuksille asetettuja vaatimuksia. Naisten hiusten pituutta ei rajoiteta. Palveluksessa pitkät hiukset eivät kuitenkaan saa olla vapaana. Hiukset on pidettävä siististi

kiinnitettynä päätä myötäillen siten, että niska jää paljaaksi ja hiukset mah-
tuvat päähineen alle eivätkä ne haittaa palvelusta. Tietyissä tehtävissä nais-
ten hiusten pituudelle tai käytettäville hiussoljille ja -pidikkeille voidaan
asettaa erityisvaatimuksia työ- ja palvelusturvallisuuden varmistamiseksi.

Kaikkia sotilaita koskee Yleisen palvelusohjesäännön kohdan 92 kielto vär-
jätä hiuksia räikeästi esimerkiksi shokkivärein tai neonvärein. Hiusten vär-
jäyksen on oltava hillitty ja asiallinen sekä luonnollisen oloinen. Samoin
kaikki irto-hiuslisät, hiuspidennykset ja -tuuhenteet sekä lisäkkeet ovat kiel-
lettyjä, ellei niiden käytölle ole lääkinnällistä tarvetta. Kynsien väri ja pituus
sekä meikki eivät saa olla huomiota herättäviä.

Asiassa hankittu selvitys

Tasa-arvovaltuutettu on pyytänyt asiasta selvityksen Rajavartiolaitoksen
esikunnalta sekä Puolustusvoimien pääesikunnalta.

Rajavartiolaitoksen selvitys

Rajavartiolaitos on sotilaallisesti järjestetty valmiusorganisaatio. Erityisesti
Rajavartiolaitokselle säädetty sotilaallisen maanpuolustuksen tehtävä ja
kiinteä jatkuva yhteistyö Puolustusvoimien kanssa edellyttävät yhtenäisiä
käytäntöjä ja samanlaista ohjausta sotilashenkilöstön osalta.

Rajavartiolaitoksen hallinnosta annetun lain (577/2005) 30 §:n mukaan
asevelvollisten palveluun Rajavartiolaitoksessa noudatetaan soveltuvin
osin, mitä palvelusta Puolustusvoimissa säädetään. Rajavartiolaitoksen esi-
kunta katsoo, että liittyen Rajavartiolaitoksen sotilaallisen maanpuolustuk-
sen kokonaistehtävään ja kiinteään yhteyteen Puolustusvoimiin, säännöstä
on perusteltua soveltaa yhdenvertaisesti kaikkiin Rajavartiolaitoksessa pal-
veleviin, asevelvollisuuslain (1438/2007) piirissä oleviin, virkamiehiin.

Rajavartiolaitoksen hallinnosta annetun lain 30 §:n sekä Rajavartiolaitoksen
päällikön antaman Yleisen palvelusohjesäännön noudattaminen Rajavartio-
laitoksessa -pysyväisasiakirjan mukaisesti Yleinen palvelusohjesääntö on
noudatettavana Rajavartiolaitoksen sotilasvirassa palvelevan henkilöstön
osalta. Myös sotilaiden rikosoikeudellinen asema huomioon ottaen on pe-
rusteltua, että sotilaat ovat keskenään samassa asemassa riippumatta siitä,
palvelevatko he Puolustusvoimissa vai Rajavartiolaitoksessa.

Rajavartiolaitos katsoo, ettei sillä ole käytännössä mahdollisuutta poiketa
Yleisestä palvelusohjesäännöstä muuttaen sitä Rajavartiolaitoksen sotilas-
henkilöstöön kuuluvien miesten osalta yhdenmukaisemmaksi sotilashenki-
löstöön kuuluvia naisia koskevan palvelusohjesäännön ohjeistuksen kanssa.
Puolustusvoimat vastaa Yleisen palvelusohjesäännön kehittämisestä.

Rajavartiolaitoksen esikunta pitää naisten ulkonäköön liittyviä miespuolisia henkilöitä laajempia joustoja perusteltuina naisten määrän lisäämiseksi Rajavartiolaitoksen sotilasviroissa, mutta myös naisten palveluksen asianmukaiseksi järjestämiseksi.

Puolustusvoimien selvitys

Yleisen palvelusohjesäännön määräykset koskevat koko sotilashenkilöstöä, toisin sanoen ammattisotilaita, kadetteja, varusmiehiä ja naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavia, reserviläisiä sekä sotilaallisen kriisinhallinnan sotilastehtävissä palvelevia.

Nykyisten pukeutumista ja siisteyttä koskevien Yleisen palvelusohjesäännön määräysten miesten ja naisten välisten erojen on Puolustusvoimissa katsottu edistävän sukupuolten tasa-arvoa kannustamalla naisia vapaaehtoisen asepalveluksen suorittamiseen. Pääesikunta viittaa tulkinnassaan eduskunnan oikeusasiamiehen ja tasa-arvovaltuutetun aiempaan ratkaisukäytäntöön.

Pääesikunta ei näe varsinaista estettä nykyisen Yleisen palvelusohjesäännön pukeutumista ja siisteyttä koskevien määräysten muuttamiseksi siten, että ohjeistus olisi miesten osalta yhdenmukaisempi naisia koskevan ohjeistuksen kanssa.

Pääesikunnan arvion mukaan miesten ja naisten pukeutumista ja siisteyttä koskevien määräysten yhdenmukaistamisella olisi positiivisia vaikutuksia miesten palvelusmotivaatioon. Yhdenmukaistaminen niin ikään parantaisi sukupuolten välistä tasa-arvoa. Pääesikunta ei tunnista koulutuksellisia tai palvelusturvallisuuteen liittyviä esteitä nykyisten määräysten yhdenmukaistamiseksi.

Puolustusvoimat on kiinteä osa yhteiskuntaa ja seuraa yhteiskunnallisia ilmiöitä ja kulttuurissa tapahtuvia muutoksia.

Pääesikunnassa on tunnistettu tarkasteltavia asioita, jotka kootaan mahdollisiksi Yleisen palvelusohjesäännön päivitystarpeiksi. Normaalilla prosessilla päivitystyö kestää noin kaksi vuotta. Pääesikunnan mukaan Yleisen palvelusohjesäännön päivitys käynnistetään vuonna 2024. Mahdollisten muutosten osalta ei katsota välttämättömäksi ryhtyä erilliseen Yleisen palvelusohjesäännön päivitystyöhön, vaan mainitut muutokset tehtäisiin siinä yhteydessä, kun ohjesääntöä päivitetään kokonaisuudessaan.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu Dnro 578/2/15

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on vuonna 2019 antamassaan ratkaisussa (dnro 578/2/15, 19.3.2019) arvioinut Yleisen palvelusohjesäännön määräyksiä perusoikeuksien toteutumisen kannalta.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että sotilalta voidaan edellyttää siistiä ulkonäköä, mutta suhtautuu kriittisesti siihen, voidaanko kaikissa Puolustusvoimien sotilastehtävissä edellyttää lyhyitä hiuksia tai asettaa muita ulkoasua koskevia vaatimuksia ainakaan niin jyrkästi ja yksityiskohtaisesti kuin Yleisessä palvelusohjesäännössä määrätään. Arvioinnissa tulisi huomioida tehtävien asettamat yksilölliset vaatimukset sotilaan ulkoasulle ja määrittää ulkoasua koskevat vaatimukset tätä kautta.

Apulaisoikeusasiamies toteaa Yleisestä palvelusohjesäännöstä ilmenevän, että tietyissä tehtävissä naisten hiusten pituudelle tai käytettäville hiussoljille ja -pidikkeille voidaan asettaa erityisvaatimuksia työ- ja palvelusturvallisuuden varmistamiseksi. Vastaavaa tapauskohtaista arviointia olisi mahdollista tehdä myös miesten kohdalla.

Sukupuolten sekä yleisemminkin varusmiesten ulkonäköä koskevat käsitykset ja näkemykset ovat muuttuneet ja muuttuvat koko ajan monimuotoisemmiksi. Apulaisoikeusasiamies pitää jossain määrin kyseenalaisena, voidaanko jatkossakin pitää perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävänä sitä, että samoissa sotilastehtävissä toimiville henkilöille on asetettu erilaisia ulkonäkövaatimuksia.

Apulaisoikeusasiamies pitää tärkeänä, että asepalvelus järjestetään mahdollisimman yhdenmukaisella tavalla. Apulaisoikeusasiamies on samaa mieltä tasa-arvoaltuutetun kanssa siitä, ettei hiusten pituus enää liity sukupuoleen samalla tavalla kuin aikaisemmin. Olisi positiivista, jos tämä seikka otettaisiin huomioon sotilaan ulkonäköä koskevissa vaatimuksissa.

Sovellettava lainsäädäntö

Tasa-arvoaltuutetun toimivalta

Tasa-arvoaltuutettu valvoo tasa-arvolain sukupuolisyrynnän kieltojen ja sukupuolten välisen tasa-arvon edistämistä koskevien säännösten noudattamista. Tasa-arvoaltuutetun toimivalta rajoittuu tasa-arvolain säännösten noudattamisen valvontaan.

Tasa-arvolain syrjintäkiellot

Tasa-arvolain 7 §:n mukaan syrjintä sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella on kielletty. Syrjinnällä tarkoitetaan muun muassa naisten ja miesten asettamista eri asemaan sukupuolen perusteella.

Tasa-arvolain tarkoituksena ei ole estää kaikkea naisten ja miesten erilaista kohtelua, vaan estämään on pyritty vain selkeästi epäedullinen tai epäoikeudenmukainen kohtelu sukupuolen perusteella. Jos tietyn menettelyn

vaikutuksesta naiset ja miehet joutuvat eri asemaan, mutta erot ovat vähäisiä, ei menettelyä olisi tasa-arvolain esitöiden mukaan pidettävä syrjintänä (HE 57/1985 vp).

Tasa-arvolain 9 §:n 4 kohdan mukaan sukupuoleen perustuvana syrjintänä ei ole pidettävä väliaikaisia, suunnitelmaan perustuvia erityistoimia tosiasiallisen tasa-arvon edistämiseksi, joilla pyritään tämän lain tarkoituksen toteuttamiseen.

Viranomaisen velvollisuus edistää tasa-arvoa

Syrjintäkieltojen lisäksi tasa-arvolaki asettaa viranomaisille velvollisuuden edistää sukupuolten tasa-arvoa. Tasa-arvolain 4 §:n mukaan viranomaisten tulee kaikessa toiminnassaan edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti sekä luoda ja vakiinnuttaa sellaiset hallinto- ja toimintatavat, joilla varmistetaan naisten ja miesten tasa-arvon edistäminen asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa. Erityisesti tulee muuttaa niitä olosuhteita, jotka estävät tasa-arvon toteutumista.

Muu soveltuva lainsäädäntö

Perustuslain (731/1999) 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Sukupuolten tasa-arvoa edistetään yhteiskunnallisessa toiminnassa sekä työelämässä, erityisesti palkkauksesta ja muista palvelussuhteen ehtoista määrättäessä, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään.

Asevelvollisuuslain (1438/2007) 56 §:n mukaan asevelvollisuuslakiin perustuvaa asevelvollisuutta täytäntöön pantaessa ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Asevelvollisuuslain 66 §:n mukaan asevelvollisten ulkoasun on täytettävä sotilaallisesta yhdenmukaisuudesta ja palvelusturvallisuudesta johtuvat vaatimukset. Tarkempia määräyksiä tässä laissa tarkoitettussa palveluksessa olevan ulkoasusta annetaan sotilaskäskynä.

Hallintolain (434/2003) 6 §:n mukaan viranomaisen on käytettävä toimivaltansa yksinomaan lain mukaan hyväksyttäviin tarkoituksiin. Viranomaisen toimien on oltava puolueettomia ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Niiden on suojattava oikeusjärjestyksen perusteella oikeutettuja odotuksia.

Tasa-arvovaltuutetun kannanotto

On selvää, että varusmiespalvelusta tai vapaaehtoista asevelvollisuutta suorittaville ja sotilastehtävissä toimiville henkilöille voidaan asettaa jonkinasteisia ulkonäköä koskevia rajoituksia. Tasa-arvovaltuutettu on aiemmin lausunnoissaan katsonut, etteivät Yleisen palvelusohjesäännön sotilaan ulkoasua koskevat määräykset kokonaisuutena tarkastellen aseta miehiä siinä määrin epäoikeudenmukaiseen ja epäedulliseen asemaan naisiin verrattuna, että kyseessä olisi tasa-arvolaisissa kielletty syrjintä. Tässä arvioinnissa on otettu huomioon muun muassa tasa-arvolain 9 §:n 4 kohdan mukainen mahdollisuus erityistoimiin tosiasiallisen tasa-arvon edistämiseksi.

Toisaalta tasa-arvovaltuutettu on lausunnoissaan myös todennut, että sotilasviranomaisten harkintavalta sotilaiden pukeutumisen- ja ulkoasuasioissa mahdollistaisi haluttaessa joustavan mukautumisen yhteiskunnan arvojen ja odotusten muuttumiseen. Yleinen käsitys sekä sukupuolten että sotilaiden ulkonäöstä on suomalaisessa yhteiskunnassa muuttunut. Tämä olisi myönteistä ottaa huomioon myös sotilaan ulkonäköä koskevassa ohjeistuksessa. (Muun muassa lausunnot TAS/78/2020, TAS/216/2016, TAS/311/2008, TAS/20/2006, ja Dnro 26/51/95.)

Myös eduskunnan apulaisoikeusasiamies on vuonna 2019 antamassaan ratkaisussa pitänyt jossain määrin kysymyksenalaisena, voidaanko edelleen jatkossakin perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla katsoa, että samoissa sotilastehtävissä toimiville henkilöille on asetettu erilaisia ulkonäkövaatimuksia. Apulaisoikeusasiamies on näin korostanut tehtäväkohtaisen harkinnan tärkeyttä yhdenvertaisen kohtelun näkökulmasta myös miesten kohdalla.

Tasa-arvovaltuutettu viittaa yllä mainittuihin tasa-arvolain syrjintäkieltoihin ja viranomaisia koskevaan tasa-arvon edistämismääräykseen, hallintolain sisältämään viranomaisen toimien suhteellisuusvaatimukseen sekä Pääesikunnan omaan lausuntoon siitä, että se ei tunnista koulutuksellisia tai palvelusturvallisuuteen liittyviä esteitä nykyisten määräysten yhdenmukaistamiselle. Näiden pohjalta tasa-arvovaltuutettu katsoo, että ei ole enää olemassa perusteita, joilla miesten ja naisten asettaminen sukupuolen perusteella eri asemaan ulkonäkövaatimuksissa olisi perusteltavissa tasa-arvolain kannalta hyväksyttävällä tavalla. Sen sijaan tasa-arvovaltuutettu pitää perusteltuna mahdollisuutta ottaa sotilaiden ulkoasuvaatimuksia määrittäessä huomioon kunkin tehtävän ulkoasulle asettamat vaatimukset.

Tasa-arvovaltuutettu pitää tervetulleena sitä, että Pääesikunta on tunnistanut Yleisen palvelusohjesäännön muutostarpeen tältä osin. Tasa-arvovaltuutettu yhtyy Pääesikunnan arvioon siitä, että miesten ja naisten

pukeutumista ja siisteyttä koskevien määräysten yhdenmukaistamisella olisi myönteinen vaikutus miesten palvelusmotivaatioon.

Tasa-arvovaltuutettu pitää hyvänä Pääesikunnan ilmoitusta siitä, että ohjeistusta on tarkoitus päivittää sukupuolia tasa-arvoisesti kohtelevaksi Yleisen palvelusohjesäännön laajemman päivityksen yhteydessä.

Tasa-arvovaltuutettu pyytää Pääesikuntaa toimittamaan tasa-arvovaltuutetulle päivitetyn ohjeistuksen sen valmistuttua.

Tasa-arvovaltuutettu

Rainer Hiltunen

Ylitarkastaja

Merja Kähkönen

Tämä asiakirja on lähetetty vastaanottajalle sähköisesti. Asiakirjan allekirjoitettu taltiokappale säilytetään tasa-arvovaltuutetun toimistossa. Lisätietoa tietosuojaan liittyvistä oikeuksista: www.tasa-arvo.fi/tietosuoiaseloste.